

*Ігор Луцан*  
i.lutsan@chnu.edu.ua  
ORCID: 0000-0002-2341-069X

кандидат історичних наук,  
інспектор навчального відділу,  
старший науковий співробітник НДЧ  
Чернівецького національного університету  
імені Юрія Федьковича

## § 2.5.

---

**ІНСТИТУТ ВІЙСЬКОВОГО  
ДУХОВЕНСТВА  
(КАПЕЛАНСЬКОЇ СЛУЖБИ)  
ЯК ФЕНОМЕН БЕЗПЕКИ:  
УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ**

---

Події останніх років на теренах України назавжди вписалися трагічною сторінкою у свідомості багатьох людей, ставши непротиставним випробуванням на міцність, відвагу, збереження духовних цінностей і національно-культурного надбання українського народу. Це, як відомо, пов'язано з постійним втручанням кремлівської влади у внутрішні справи України, з метою змін владних структур держави та встановлення протекторату. Як результат – це спровокувало резонансні революційні події, анексію Криму, довготривалу війну на Сході країни тощо. Звичайно, завдяки проведенню комплексу військових та спеціальних організаційно-правових заходів силовими структурами (Збройні Сили України (далі – ЗСУ), Національна гвардія України, добровольчі батальйони та ін.), спрямованих на протидію агресії незаконних збройних формувань, що підтримуються, а інколи і чітко делегуються Російською Федерацією, значну частину територій Донеччини та Луганщини вдалося повернути, а поряд з цим, зменшити певною мірою рівень напруги у суспільстві. Однак, на жаль, ця, напевно, глобальна проблема залишається невирішеною й досі. А тому, задля припинення війни і збереження миру важливо осмислити міру налаштованості обох сторін на живу й діяльну діалогічність (на горизонтальному та вертикальному рівнях). Адже деградація домовленостей бодай однієї зі сторін, що й на сьогодні відкрито демонструє Росія, суттєво загострює й поглиблює політичну ситуацію не тільки в Україні, а й цілому світі.

З огляду на це можемо твердити, що російська агресія актуалізувала невідкладне реформування усіх військових структур України. Утім, модернізація цих формувань потребує не лише суттєвих змін в управлінні чи застосуванні стандартів НАТО, але й в необхідності, як зазначає С. Здіорук: «[...] створення якісно нових умов для духовно-гуманітарної та морально-психологічної підготовки військовослужбовців»<sup>268</sup>. Задля цього, на нашу думку, потрібно осмислити важливість піднесення, перш за все, національної свідомості й збереження духовних принципів, що поєднують *моральні* ідеали та загальнолюдські цінності. Відтак – питання морально-духовного та ціннісного супроводу військовослужбовців. Це все, безумовно, вимагає відповідних розробок і впровадження нових ефективних програм та методик. До того ж, відкритість суспільства і загальнодемократичні процеси ставлять важливі завдання й щодо забезпечення прав віруючих військовослужбовців. Тому сьогодні питання стану та перспектив діяльнісного впровадження у сучасній Україні інституту військового священства (капеланства), можливість залучення для цього відповідного досвіду інших країн продовжує становити неабиякий практичний і науковий інтереси.

---

<sup>268</sup> Здіорук С.І. Проблеми організації служби військових капеланів України в умовах агресії Російської Федерації. *Відділ гуманітарної безпеки. Серія «Гуманітарний розвиток»*. № 34, С. 2. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-08/kapelanu-d05c2.pdf> (дата звернення: 25.09.2021).

**а) Духовна опіка та церковно-релігійна підтримка:  
роль і місце в умовах війни**

Між тим, для нас, очевидно, проблемою залишається питання, наскільки реалізація такої вкрай необхідної ідеї є можливою в умовах масштабних небезпек і які важелі реалізації цих процесів можуть бути найефективнішими. На перший погляд, особлива роль припадає, звичайно, на державну владу країни – як юридично основну організаційну силу в суспільстві. Адже важливо усвідомлювати, що саме в умовах нестабільності люди мають відчувати і бачити владу не тільки сильною, а й рішучою та професійною в прийнятті важливих рішень. Однак, сьогодні більш очевиднішою постає роль Церкви, яка є одним з авторитетних сегментів українського суспільства. Її вплив на свідомість людини має, напевно, велике як теоретичне, так і практичне значення, що виражається в соціумі своєрідним і ефективним маркером комунікативних можливостей, а поряд з цим, – неабияким інтересом до безпосередньої і активної участі в соціальному житті, становленні правової Української держави та розвитку громадянського суспільства. Тому в релігійних і політичних колах саме Церкву, як соціальний інститут, дедалі частіше називають одним з головних стейкхолдерів щодо вирішення низки проблемних питань суспільного розвитку, які, безумовно, не можуть не позначуватися на загальнодержавному рівні. І справді, за результатами соціологічного дослідження Центру Разумкова (березень 2021 р.) Церква продовжує утримувати одну з перших позицій рівня довіри серед суспільних і політичних інститутів (поряд із ЗСУ – 70% та волонтерськими організаціями – 65%), а це – 64% опитаних<sup>269</sup>. Доволі виразно на цьому акцентує увагу й С. Скуріхін: «В Україні протягом усього періоду її розвитку церква виявляла турботу про духовно-моральний стан воїнів, благословляла їх на захист Вітчизни. Церква та армія завжди були з народом, разом відстоювали життя і свободу кожного громадянина, зберігали культуру, традиції, духовну спадщину. Характерною особливістю сучасної релігійної ситуації в Україні є процеси поширення впливу релігії в Збройних Силах»<sup>270</sup>.

Сьогодні важливим меседжем виступає й те, що багато конфесій відразу намагаються всіляко реагувати на прояви сепаратизму, часті зазіхання на українські території та різного виду диверсії з боку зовнішніх суб'єктів. Правда, можна побачити, на жаль, й іншу сторону – коли церковні інституції, зокрема, мусимо констатувати про представників

---

<sup>269</sup> Оцінка ситуації в країні, довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян (березень 2021 р.). *Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова* «Центр Разумкова». URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-institutiv-suspilstva-ta-politikiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-berezen-2021r> (дата звернення: 20.09.2021).

<sup>270</sup> Скуріхін С.М. Правові основи церковного служіння в Збройних Силах України. *Юридичний науковий електронний журнал – електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету*. 2021. № 1. С. 33. URL: [http://www.lsej.org.ua/1\\_2021/8.pdf](http://www.lsej.org.ua/1_2021/8.pdf) (дата звернення: 08.10.2021).

Московського патріархату в Україні, з тих чи інших причин, часто-густо виступають навпаки у ролі основного чинника конфлікту, що, безумовно, негативно впливає на свідомість та психологічний стан громадян зокрема, а поряд з цим, загрожує територіальній цілісності та національній безпеці України загалом. І це не випадково, адже саме Московський патріархат є ідеологічним та організаційним осердям проєкту «русского міра»<sup>271</sup>. Тут доречними будуть міркування вже нами згаданого С. Здіорука, який зауважує, що: «Серед православних церков, котрі діють в Україні, винятковим джерелом загрози національним інтересам та національній безпеці держави виступає УПЦ (МП). Оскільки саме середовище УПЦ (МП) вирізняється здатністю культивувати сепаратистські настрої та продукувати конфліктогенну атмосферу в українському суспільстві. Найчисельніша православна інституція України – УПЦ (МП) – є структурною частиною Російської православної церкви та потужним інструментом для забезпечення реалізації політики й ідеології «русского міра» на теренах України»<sup>272</sup>. У світлі означеного стає зрозуміло, які цінності можуть прищеплювати українським воїнам капелани Церкви з центром в Москві. А тому, розуміючи усю складність проблем, що накопичилися впродовж останніх років, на нашу думку, пріоритетними завданнями для України постають, по-перше, пропагування концепції національно-патріотичного виховання і, по-друге, задля збереження миру, повернення Криму і Донбасу важливо, нарешті, усвідомити кожному громадянину України свою приналежність (соціальну ідентичність), що в подальшому забезпечить захист території України від будь-яких посягань, зокрема, Російської Федерації. До того ж знаємо, що суверенітет і територіальна цілісність мають ключове значення для існування будь-якої держави, оскільки становлять основу, без якої вона не може функціонувати. А з огляду на політичні та соціальні виклики сьогодення актуальність цієї проблеми для української держави невпинно зростає.

### ***б) Волонтерство/благодійність як платформа соціальних перетворень***

Доволі важливими у контексті нашого дослідження є роль волонтерського руху, що виник стихійно в різних регіонах України із загостренням ситуації на Донбасі. Його організаторами та учасниками стали колишні волонтери Революції Гідності, а у подальшому цей рух, як відомо, збільшувався завдяки залученню до своїх рядів добровольців. Цілковито зрозумілим є і те, що серед активних учасників цього руху –

---

<sup>271</sup> Україна та проєкт «русского міра»: аналіз. доп. / С.І. Здіорук, В.М. Яблонський, В.В. Токман [та ін.]; за ред. В.М. Яблонського та С.І. Здіорука. Київ: НІСД, 2014. 80 с. URL: [https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-07/Russian\\_world-7bd19.pdf](https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-07/Russian_world-7bd19.pdf) (дата звернення: 10.10.2021).

<sup>272</sup> Здіорук С.І. Проблеми організації служби військових капеланів України в умовах агресії Російської Федерації. *Відділ гуманітарної безпеки. Серія «Гуманітарний розвиток»*, № 34, С. 7. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-08/kapelanu-d05c2.pdf> (дата звернення: 25.09.2021).

священнослужителі різних конфесій, які уже тривалий час продуктивно забезпечують духовно-орієнтовану соціально-психологічну реабілітацію для військовослужбовців, демобілізованих учасників АТО та їх сімей, людей, що стали жертвами війни на Сході України, проводять соціальні та культурні акції, спеціальні релігійні заходи тощо. На цьому, до речі, чітко акцентує увагу Т. Калениченко, яка стверджує, що: «[...] оновлення капеланства починалось з волонтерства. Саме як волонтери перші військові священники стали заїжджати до військових частин та блокпостів, які опинились у новій обстановці. [...] Вони отримали доступ до спілкування з військовими завдяки передачі нагальної гуманітарної допомоги, яку збирали через релігійні спільноти та громадські організації»<sup>273</sup>. Більше того, волонтери-священнослужителі під час поїздок на передову лінію фронту виступають, як зауважує О. Томчук: «[...] і джерелом інформації з високим рейтингом довіри, особливо якщо йдеться про гарячі новини із зони АТО. Новини волонтерів про ситуацію на фронті стають джерелом інформації і масово поширюються в друкованих та електронних засобах масової інформації. І йдеться не лише про бої, а й про втрати, смерті, поранення наших бійців, проведення рятувальних робіт серед цивільного населення в зоні Антитерористичної операції»<sup>274</sup>.

У контексті висвітленого, ми можемо узагальнити думку про те, що сьогодні умовно можна виокремити три типові ролі капеланського служіння, які часто переплітаються і доповнюють одна одну, а саме: *душпастир*, *психолог* та *волонтер*. Зрозуміла річ, що роль душпастиря для військового священника є і залишається ключовою, адже в ній закладена найголовніша його місія – духовне наставництво і проповідання, задоволення релігійних потреб і постійний духовний супровід. Щодо другої ролі, то тут від самого початку відкритого збройного конфлікту на сході України саме священники стали тими людьми-психологами, за допомогою яких військовослужбовці як віруючі, так і невіруючі мають можливість отримувати відповіді на болючі запитання, ділитися емоціями і переживаннями, а пастирі, у свою чергу, постійно слідкувати за їх психоемоційним станом. Іншими словами, проводилася психологічна профілактика через постійні стресові перевантаження серед військових. І, звичайно, третя група – волонтерство. Як відомо, до основних напрямів цієї благородної діяльності належить: збір та доставка в зону проведення АТО необхідних ресурсів; надання медичної допомоги постраждалим у ході її проведення; допомога вимушеним переселенцям; пошук зниклих

---

<sup>273</sup> Калениченко Т.А. Фокус на капелані: формування ролі та місії душпастирів для військовослужбовців. *Гуманітарно-релігійний вісник «Собор»*. 2017. Вип. 1. С. 23. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/22610/Kalenychenko%20Tetiana%20Andriivna.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення: 18.09.2021).

<sup>274</sup> Томчук О. Волонтерська душпастирська служба в зоні АТО. *Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал*. Київ. 2017. Вип. 4 (18) С. 125. URL: [https://vim.gov.ua/pages/\\_journal\\_files/09.01.2018/pdf/full.pdf](https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/09.01.2018/pdf/full.pdf) (дата звернення: 02.10.2021).

безвісті та звільнення полонених тощо<sup>275</sup>. А тому є очевидним, що така діяльність священників-добровольців постійно потребує не лише бажання і наявності вільного часу, а й частой відмови від власних життєвих планів та інтересів. Сьогодні ця визначальна компонента, напевно, відіграє надважливу роль і продовжує бути ефективним засобом допомоги, спрямованої на протидію зовнішньої агресії та її наслідків. Отже, за своєю сутністю волонтерська діяльність не обмежується виключно матеріальною допомогою, а є, як бачимо, і «[...] соціально-психологічним явищем, оскільки її розглядають як систему взаємин між людьми, добровільне надання соціально-психологічної допомоги людині людиною»<sup>276</sup>. Тому й не дивно, що ці три типові ролі для військового священника тісно взаємопов'язані між собою, ставши дієвим інструментом та ефективним важелем у боротьбі із серйозними викликами сьогодення.

За таких умов, окрім визначення та формування єдиного пулу ролей, які виконують військові священники, а поряд з цим, аналізуючи відгуки військовослужбовців та спостерігаючи за роботою капеланів, можна умовно виокремити й такі функції їхньої діяльності: *духовна* (передбачає проведення богослужінь, звернення таїнств та освячень, духовне консультування, відспівування загиблих); *гуманітарна* (волонтерська допомога); *соціальна* (патріотичне виховання та соціалізації військових, контакт із зовнішнім світом та робота з родинами бійців, громадянським суспільством); *терапевтична* (підтримка людей, які перебувають у кризовому психологічному стані, соціально-психологічна адаптація і реабілітація постраждалих та робота з травмою посттравматичний стресовий розлад); *інформаційна* (контакт із представниками влади та репрезентація у медіа)<sup>277</sup>. З огляду на це, тут доречними будуть міркування В. Михалевича, який у своїй науковій розвідці щодо важливості й необхідності перебування військового священника у військових структурах наголошує так: «Саме тому справа військового капеланства є якщо і не першочергової ваги, то, однак, має важливе значення в діяльності церкви. Сучасне душпастирство серед військових не може бути «принагідним», воно вимагає постійної присутності капеланів, які не тільки розуміють життя військових, а й здатні допомагати їм утілювати кращі ідеали християнства в

---

<sup>275</sup> Калениченко Т.А. Фокус на капелані: формування ролі та місії душпастирів для військовослужбовців. *Гуманітарно-релігійнознавчий вісник «Софія»*. 2017. Вип. 1. С. 24. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/22610/Kalenychenko%20Tetiana%20Andriivna.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення: 18.09.2021).

<sup>276</sup> Грачова Н. Волонтерська діяльність у комунальній установі «Славутський територіальний центр соувального обслуговування». Офіційний сайт міста Славута: веб-сайт. URL: <https://slavuta-mvk.gov.ua/archives/32107> (дата звернення: 27.09.2021).

<sup>277</sup> Калениченко Т.А. Фокус на капелані: формування ролі та місії душпастирів для військовослужбовців. *Гуманітарно-релігійнознавчий вісник «Софія»*. 2017. Вип. 1. С. 24. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/22610/Kalenychenko%20Tetiana%20Andriivna.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення: 18.09.2021).

їх реальному житті»<sup>278</sup>. Так чи інакше, такий стан речей, беззаперечно, зумовлює до необхідності в українській армії відповідних служб (військово-капеланської чи військово-релігійної). Це, як показав час і досвід, з одного боку, сприяє задоволенню релігійних потреб військових, з іншого – має позитивний ідеологічний вплив, незалежно від світоглядної орієнтації кожного воїна та психологічної підготовки військ. Тож це завдання, на наше глибоке переконання, сьогодні має принципово важливе значення для українських військових формувань.

Також маємо зважити, що після доволі тривалого збройного конфлікту на сході України інститут військового капеланства ознаменувався кардинальними змінами. Це увиразнюється в зростанні не лише необхідності духовної допомоги й ставленні до військових священників, а, перш за все, в духовному лідерстві, ролі капелана та його повноваження в «гарячих точках» війни, а поряд з цим, – у визначенні єдиної місії, цілей та завдань. Недаремно вже нами згадувана Т. Калениченко підкреслює, що саме: «Феномен релігійного волонтерства став чинником оновлення військового капеланства, як і повернення до активної моделі соціального служіння у релігійному середовищі. Разом це створило прецедент для майбутньої офіційної Служби військового духовенства»<sup>279</sup>. Якщо прислати на цю думку, то стає очевидним, що значна кількість священників, усвідомлюючи усю складність проблем, з досвідом чи без нього, жертвовно й на добровільних засадах ставали частиною військових структур для однієї мети – протистояти всіма можливими способами вторгненню російських військ на землі Української держави. Звичайно, якщо для одних, це не викликало жодних труднощів, адже вони мали уже певний досвід у справі військового капелана, то для інших – значно більшої частини священнослужителів, ця роль була доволі непротим викликом. У свою чергу, це породило шквал емоцій та призвело до низки суттєвих питань (де, за яких умов, як саме має бути представлений капелан, як далі діяти і чи взагалі може у війську бути представник духовенства?) від представників різних конфесій, потребуючи негайних чітких роз'яснень та уточнень. Зрештою, проведення кропіткої праці з роз'ясненням важливості та необхідності таких структур у військових формуваннях, частих організаціях круглих столів, відкритих конференцій, форумів та ін., напевно, посприяло позитивній тенденції. Адже переосмисливши свою позицію, багато конфесій повністю підтримали таку ініціативу, визнавши захист Батьківщини священною справою.

---

<sup>278</sup> Михалевич В. Духівництво у військових структурах: історичний досвід і сучасність. *Збірник наукових праць «Валить і воліяни у Другій світовій війні»*. 2012. С. 131. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153584137.pdf> (дата звернення: 20.04.2021).

<sup>279</sup> Калениченко Т.А. Фокус на капелані: формування ролі та місії душпастирів для військово-службовців. *Гуманітарно-релігіознавчий вісник «Собіа»*. 2017. Вип. 1. С. 20. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/22610/Kalenychenko%20Tetiana%20Andriivna.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення: 18.09.2021).

### **в) Організаційно-правові засади військового капеланства**

Так, на сьогодні можемо ствердно констатувати, що інститут капеланства юридично оформлений, штатна структура капеланської служби затверджена і військові душпастирі можуть приступати на законних підставах до роботи у військах ЗС України. Це засвідчує відповідна постанова Кабінету Міністрів України від 15 травня 2017 р., що дозволяє в усіх бойових частинах та підрозділах ЗС України затверджувати посади військових капеланів<sup>280</sup>. Правда, цьому передувала ціла низка прийнятих нормативно-правових актів за час незалежності України (законів, постанов, положень, розпоряджень, наказів тощо), якими і визначено забезпечення конституційного права військових священників (капеланів), основні принципи їхньої діяльності та роль серед військовослужбовців тощо. Ба більше, на це вказує власне й нещодавно прийнятий Закон «Про Службу військового капеланства»<sup>281</sup> від 30 листопада 2021 р. та підписаний Президентом України 17 грудня 2021 р. під час зустрічі членів Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій<sup>282</sup>. Цей закон став, як повідомляється, результатом плідної співпраці представників Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, військових священників, релігійних організацій, а також народних депутатів різних фракцій з урахуванням досвіду капеланської служби в Україні, США, Канади та країн-членів НАТО. Нагадаймо також, що цей Закон, як зазначають його автори: «чітко розмежує діяльність церкви і держави та визначає принципи, за якими працює Служба військового капеланства. Визначає функціональні обов'язки військового капелана як військовослужбовця»<sup>283</sup>. До того ж, цей акт, безумовно, посилює на законодавчому рівні правові засади співпраці держави і церков нашої країни у рамках духовної опіки військовослужбовців.

Звичайно, вважати концепт прийнятого Закону нововведенням є хибним, адже військові капелани й до його прийняття досить активно впроваджували свою діяльність у відповідних збройних формуваннях і сьогодні цей факт абсолютно не потребує доказовості. А тому важливо осмислити, що такі кроки вдосконалення в цьому напрямі спрямовані саме

---

<sup>280</sup> Посади військових капеланів у ЗСУ введуть із 15 травня. Офіційний сайт інформаційного агентства UNN – Українські національні новини : веб-сайт. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1659921-posadi-viyskovikh-kapelaniv-u-zsu-vvedut-iz-15-travnya> (дата звернення: 08.10.2021).

<sup>281</sup> Прийнято Закон «Про Службу військового капеланства». Офіційний веб-портал парламенту України : веб-сайт. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/217100.html> (дата звернення: 08.10.2021).

<sup>282</sup> Предстоятель взяв участь у зустрічі Всеукраїнської ради церков та релігійних організацій з Президентом України. Веб-сайт Православної Церкви України : веб-сайт. URL: <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/predstoyatel-vzyav-uchast-u-zustrichi-vseukrayinskoyi-rady-tserkov-i-religijnyh-organizatsij-z-prezydentom-ukrayiny/> (дата звернення: 20.12.2021).

<sup>283</sup> Капеланам пропонують надати статус військовослужбовців. *Мультимедійна платформа інформування України «Укрінформ»*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3176375-kapelanam-hocut-nadati-status-viyskovosluzbovciv.html> (дата звернення: 25.09.2021).



для врегулювання служби священнослужителів та їх перебування в районі проведення операції Об'єднаних сил, власне, на законодавчому рівні. На цьому ґрунті доволі виправданою й у практичному плані продуктивною є думка Л. Непіпенка: «саме зарубіжний досвід свідчить, що обов'язковою умовою функціонування інституту капеланства є або, законодавче закріплення права на військове священство за представниками домінуючих у країні конфесій (Польща, Німеччина, Велика Британія), або міжконфесійне порозуміння і толерантність у суспільстві (США)»<sup>284</sup>. Мета прийнятого Закону, отже, як ствердно наголошує Народний депутат України та співавтор цього нормативно-правового акту Р. Костенко: «[...] зробити так, щоб задоволення духовно-релігійних потреб особового складу здійснювалося на належному рівні, а військові капелани, які його втілюють, отримали статус військовослужбовця та відповідні соціальні гарантії»<sup>285</sup>. Це є беззаперечним свідченням того, що феномен капеланства все ж таки виїшов за межі вузької спеціалізації у духовних та військових колах, ставши на сьогодні потужним чинником впливу на відповідні суспільні процеси.

### **г) Питання професійної підготовки**

Актуальною, все ж, нині залишається проблема професійної підготовки військових капеланів та норми вимог до неї. Звичайно, як з боку державних органів влади, так і з боку представників різних конфесій у цьому напрямі пророблена колосальна робота, що увиразнюється не тільки у прийнятих рішеннях, а, насамперед, в їх дієвому практичному спектрі. Попри те, варто констатувати, що на цьому ґрунті доволі важливе значення має прийняте «Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України» – наказ від 14 грудня 2016 р. № 685. Відповідно до нього, подається низка важливих вимог для військових капеланів. Виокремимо деякі з них, а саме: священник має бути громадянином України і володіти державною мовою; бути священнослужителем конфесії, що представлена в Раді у справах душпастирської опіки при Міноборони України; повинен мати не менше трьох років досвіду пастирської діяльності; бути рекомендованим очільником релігійної організації для здійснення ним служіння серед особового складу ЗСУ; успішно пройти навчання з основ військової справи, військово-гуманітарної та військово-психологічної підготовки, отримавши відповідний документ; обов'язково має мати духовну освіту; зобов'язаний визнавати

---

<sup>284</sup> Непіпенко Л. Інститут військового духовенства (капеланської служби) в сучасній Україні. *Сучасна війна: гуманітарний аспект*. IV Міжнародна наукова конференція ХНУПС ім. І. Кожедуба, 21-22 травня 2020. С. 49. URL: <http://www.hups.mil.gov.ua/assets/doc/science/stud-conf/suchasna-viyna-gumanitarniy-aspekt-05-2020/12.pdf> (дата звернення: 01.10.2021).

<sup>285</sup> Рубан Т. Як закон кардинально змінює підхід до інституту військового капеланства – Роман Костенко [інтерв'ю]. Сайт інформаційного агентства Міністерства оборони України «АрміяINFORM»: веб-сайт. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/03/yak-zakon-kardynalno-zminyuye-pidhid-do-institutu-vijskovogo-kapelanstva-roman-kostenko/> (дата звернення: 03.10.2021).

Кодекс військового священика (капелана). Ще більш важливо, що в Положенні визначені права і обов'язки військових священиків, а також врегульовано механізм взаємовідносин між капеланами та військовим командуванням<sup>286</sup>.

Між тим, не варто оминати увагою і того факту, що сьогодні, все ж таки, залишається проблемним питання *систематизації* освітньої підготовки майбутніх та діючих капеланів. Утім, відповіддю на це стала в 2016 р. пробна освітньо-професійна програма «Психологічне консультування та капеланство», що була розроблена й досі реалізується Національним педагогічним університетом ім. М.П. Драгоманова та Християнським навчально-дослідницьким центром «Реаліс». Вона передбачає здобуття магістерського освітнього рівня та рівня курсової підготовки (курси підвищення кваліфікації та сертифікатна програма). Цінним нам видається той факт, що ця програма популяризується і за участю фахівців з Денверської теологічної семінарії, Міжнародного університету Трінті та Уїтонського коледжу<sup>287</sup>. Згадувана нами Т. Калениченко ґрунтовно вивчала це питання. На її думку тут спостерігається і позитивні тенденції, і проявляються деякі проблемні ситуації. Вона зазначає, що: «попри зацікавленість у підготовці, на навчання поступили у більшості своїй протестанти, які хочуть мати легітимні підстави для свого капеланського служіння (серед інших – студенти з лав УПЦ (МП) та вільні слухачі від УГКЦ, УПЦ (КП) та нехристиянських течій). Освітні курси з тактичної медицини, психологічної та військової допомоги відбуваються при різних громадах з тими спеціалістами, з якими є домовленість релігійного керівництва. Але проблема полягає в тому, що через відсутність єдиної системи капеланського служіння, відсутня й спільна освіта. Капелани мають абсолютно різний рівень підготовки, що нерідко призводить до непрофесіоналізму та може вилитись у потребу перепідготовки кадри та їхньої реструктуризації у майбутньому»<sup>288</sup>.

Поряд з цим, ще одним з яскравих прикладів реалізації питання у рамках освітньої підготовки капеланів – двотижневе навчання/стажування, що проходило в листопаді 2017 р. на базі Львівської Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного для священиків, які вже перебували в офіційному статусі військового капелана ЗСУ. У рамках навчання священнослужителі опановували основи

---

<sup>286</sup> Про затвердження «Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України». Офіційний сайт Верховної Ради України: Законодавство України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0010-17#Text> (дата звернення: 08.10.2021).

<sup>287</sup> Програма «Психологічне консультування та капеланство». Сайт Національного педагогічного університету М.П. Драгоманова. Факультет філософії та суспільствознавства : веб-сайт. URL: <https://ffs.npu.edu.ua/mr/prohrama-psykholohichne-konsultuvannia-ta-kapelanstvo> (дата звернення: 08.10.2021).

<sup>288</sup> Калениченко Т.А. Фокус на капелані: формування ролі та місці душпастирів для військово-службовців. *Гуманітарно-релігієзнавчий вісник «Собор»*. 2017. Вип. 1. С. 25. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/22610/Kalenychenko%20Tetiana%20Andriivna.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення: 18.09.2021).

військової справи, проходили військово-гуманітарну та військову психологічну підготовки. Також мали можливість обмінюватися досвідом капеланського служіння в підрозділах Українського війська тощо. За словами начальника Національної академії сухопутних військ, генерал-лейтенанта П. Ткачука, який і організував відкриття такого формату навчання для капеланів, у цьому контексті зауважив, що: «не випадковою є близькість та співпраця священнослужителів і військових. Ми дуже добре розуміємо один одного, адже ми об'єднані певними спільними ідеалами, зокрема служінню суспільству, народу та готовністю до самопожертви заради інших»<sup>289</sup> тощо. *Наразі можемо також констатувати і порушене питання*<sup>290</sup> *щодо реалізації навчання для бажаючих здобути належну підготовку капелана (військового священника) і в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. Більше того, в Університеті є всі необхідні складові для повноцінного освоєння як теоретичного навчання, так і практичних навичок у цьому руслі, адже заклад вищої освіти продуктивно займається підготовкою фахівців і богословського (кафедра філософії та культурології), і військового спрямувань (кафедра військової підготовки). Щоправда, наразі ця ідея перебуває на стадії широкого обговорення з метою напрацювання ефективної моделі реалізації освітньої діяльності у цій царині. Певна річ, що сьогодні питання про рівень кадрового забезпечення та підготовка військових капеланів обговорюється і в багатьох інших як церковних, так і світських навчальних закладах, в освітніх і наукових установах тощо. А тому, важливо осмислити, що віднайдення найоптимальніших шляхів у цьому контексті сприятиме, на наше глибоке переконання, позитивній тенденції розвитку цього надважливого завдання як для держави, так і для Церкви.*

Отже, у світлі означеного, ми можемо висновувати, що сьогодні перед Церквою і державою стоять надскладні завдання, які, на наше глибоке переконання, можуть бути визначені такими головними меседжами: *по-перше*, чітка та виважена позиція щодо подій, які суттєво вплинули і кардинально змінили пріоритети розвитку українського суспільства; *по-друге*, якнайшвидша практична реалізація прийнятого Закону «Про Службу військового капеланства», що значно покращить процес бойової і морально-психологічної підготовки військовослужбовців, а також сприятиме високому духовно-патріотичному й бойовому потенціалу військ. Більше того, офіційне запровадження інституту капеланства у військові формування України сприятиме новому розумінню ролі та місця армії в демократичній державі, а поряд з цим, закладе у свідомість військовика

---

<sup>289</sup> Мирнович А. У Львові розпочався перший в історії базовий курс підготовки військових капеланів для Збройних Сил України. URL: <http://www.asv.gov.ua/?q=news/2017/11/20/u-lvovi-rozpochavsvya-pershyy-vistoriyi-bazovyy-kurs-pidgotovky-viyskovykh-kapelaniv> (дата звернення: 24.08.2021).

<sup>290</sup> Робоча зустріч з питань запровадження підготовки капеланів у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича на базі освітніх програм з богослов'я. Веб-сайт Богословського відділення (спеціальність «Богослов'я») ЧНУ ім. Ю. Федьковича : веб-сайт. URL: <https://www.bogoslov.cv.ua/index.php?id=2772&action=art> (дата звернення: 27.08.2021).

розуміння того, що невід’ємними рисами його діяльності мають бути національна самосвідомість, патріотизм, духовно-моральні якості тощо; *по-третє*, постійне забезпечення духовно-орієнтованої соціально-психологічної реабілітації для військовослужбовців, демобілізованих учасників АТО та їх сімей, людей, що стали жертвами війни на Сході України; *по-четверте*, і чи не найголовніше – Церква і держава мають бути завжди зі своїм народом і чути його «волення, що взиває про допомогу». Зрештою, події останніх років свідчать про серйозне загострення проблем не тільки в окремому регіоні чи країні, а, передусім, на глобальному рівні, маючи неоднозначний вплив і є реальною загрозою міжнародному миру та стабільності. А тому сьогодні, власне, інститут військового капеланства і виступає одним з життєво важливих феноменів безпеки як для багатьох країн світу загалом, так і для українського суспільства зокрема.

ФЕНОМЕН БЕЗПЕКИ:  
соціально-гуманітарні виміри

*За загальною науковою редакцією*  
***Віталія Мудракова***

колективна монографія

**УДК: 316.47/.48-049.5**

**ББК: 60.524.1/.2**

**Ф 42**

Рекомендовано до друку Вченою радою  
Хмельницького національного університету  
(протокол №16 від 28.04.2022 р.)

**Рецензенти:**

**Василь БАЛУХ**

доктор історичних наук, професор, член-кореспондент  
НАПН України, перший проректор Чернівецького національ-  
ного університету імені Юрія Федьковича

**Дмитро ШЕВЧУК**

доктор філософських наук, професор, проректор з науково-  
педагогічної роботи Національного університету «Острозька  
академія»

Феномен безпеки: соціально-гуманітарні виміри / за заг. наук. редакцією Віта-  
лія Мудракова. Хмельницький: ФОП Мельник А.А., 2022. 332с.

ISBN 978-617-7600-61-8

У монографії порушуються проблеми, що у різній мірі стосуються феномену  
безпеки; осмислюється своєрідність безпекових аспектів сьогодення, їх соціоку-  
льтурні та освітні виміри; концептуалізується поняття «гуманітарна безпека».

Монографія буде цікава всім, хто вже працює або планує працювати у безпеко-  
вій сфері різних рівнів. Зокрема представлені позиції міститимуть інтерес для  
аналітиків ідеологічних царин, медіаторів, тренерів із соціальних комунікацій,  
представників організацій гуманітарного та соціально-політичного спряму-  
вання, політиків, академічної спільноти, а також студентів закладів вищої освіти,  
спеціальності яких близькі до соціально-гуманітарної сфери.

ISBN 978-617-7600-61-8

**УДК: 316.47/.48-049.5**

**ББК: 60.524.1/.2**

**Ф 42**

Передмова.....	7
Вступ.....	9
<b>Розділ 1. ХАРАКТЕРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ.....</b>	<b>13</b>
<i><b>Бородіна Наталія</b></i>	
§ 1.1. Феномен безпеки у контексті толерування жорстокості....	15
а) Безпека та права людини: інституційні та наукові інтенції.....	16
б) Безпека та права людини: український контекст усвідомлення.....	19
в) Безпека і толерування жорстокості.....	21
<i><b>Гончаренко Катерина</b></i>	
§ 1.2. Специфіка ( <i>не</i> )безпеки «суспільства ризику».....	29
а) Вступні зауваги й теоретичні розробки.....	30
б) Постмодерністська специфіка інтерпретацій.....	33
в) Анатомія «небезпечної» безпеки.....	37
<i><b>Адольфі Райнер</b></i>	
§ 1.3. Епоха нових ідентичностей: потреба в безпеці та боротьба за справжню історію.....	43
а) Утримання в павутинні історії (Проблемний тиск великих потрясінь).....	44
б) Робота над історичною свідомістю.....	46
в) Конструкції ідентичності (Образ думки в розумінні ідентичності).....	49
г) Чому безпека не є антропологічною константою (Потреби ідентичності й пропаганда ідентичності та їх приховані справжні причини).....	53
<i><b>Руснак Ігор, Рупташ Ольга</b></i>	
§ 1.4. Світоглядні виміри безпеки та культуротворчий потенціал технології deepfake.....	57
а) Діпфейк як феномен інформаційної доби.....	58
б) Діпфейк й епістемологічні проблеми.....	61
в) Етичні проблеми діпфейк-технології та засоби їх запобігання.....	71
г) Мистецтво та культура як контексти використання діпфейк-технології.....	79
<i><b>Зінченко Віктор</b></i>	
§ 1.5. Тенденції та перспективи української інституалізації націст- ворення та державотворчості: особливості безпекових конс- тант.....	85
а) Історичні віхи контексту соціально-стратифікаційних процесів та феномен еліт...	86
б) Національна ідея, деструктивні міфологізації та пошук форм єдності.....	90
в) Небезпеки ідеологізації.....	99
г) Від засновків національної культури до громадянської демократії націстворчості....	102

Розділ 2. СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ.....109

*Ганаба Світлана*

- § 2.1. Історична пам'ять як чинник примирення та консолідації суспільства: безпекові конотації.....111
- а) Фактор досвіду минулого в консолідації суспільства.....112
  - б) Буттєва характерологічність історичної пам'яті.....113
  - в) Символічне кодування міського простору: випадок Хмельницького.....117
  - г) Висновкові зауваги.....124

*Гапченко Олена*

- § 2.2. Феномен української інтелігенції: ретроспекція модусів самоосмислення між свободою та безпекою.....127
- а) Вступні акценти.....128
  - б) Інтелігенція: культура і свобода.....129
  - в) Просвітницька тактика як стратегія безпеки.....135
  - г) Модель «стилого життя»: ціннісно-сміслові константи як модуси безпеки....140

*Бродецький Олександр*

- § 2.3. Ментально-ціннісне підґрунтя мовної свідомості й практики сучасних українців: безпекові аспекти.....147
- а) Суржикові колізії: виміри мови і виміри свідомості.....148
  - б) Долання наслідків мовного російщення: безпекові смисли.....152
  - в) Трансформації в мовній сфері: умови безпекової дієвості.....158

*Кіріка Діана, Боднар Алла*

- § 2.4. Правові важелі інституту громадського самоврядування у реалізації гуманітарної безпеки.....161
- а) Особливості проблеми та категоріального апарату.....162
  - б) Локальний контекст правових важелів.....166
  - в) Деякі аспекти функціональності.....170

*Луцан Ігор*

- § 2.5. Інститут військового духовенства (капеланської служби) як феномен безпеки: український контекст.....175
- а) Духовна опіка та церковно-релігійна підтримка: роль і місце в умовах війни.....177
  - б) Волонтерство/благодійність як платформа соціальних перетворень.....178
  - в) Організаційно-правові засади військового капеланства.....182
  - г) Питання професійної підготовки.....183

*Семенчук Сергій*

- § 2.6. Безпека об'єктів археологічної спадщини Хмельниччини на початку XXI ст. ....187
- а) Теоретичні особливості та регулятивні механізми.....188
  - б) Історіографічна довідка систематизацій.....191
  - в) Сутнісні ознаки та процеси.....192



Розділ 3. ОСВІТНІ КОНТЕКСТИ.....203

*Парандій Валентина*

- § 3.1. Освіта в системі національної безпеки: міжнародний досвід та українські перспективи.....205
- а) Постановка та характеристика проблеми.....206
  - б) Побудова системи: якісна освіта – національна безпека.....207
  - в) Безпековий вимір освітньої сфери: міжнародний досвід.....212
  - г) Алгоритм побудови майбутнього безпекового середовища.....214

*Калінічева Галіна*

- § 3.2. Безпековий вимір модернізації вищої освіти України.....217
- а) Актуалізаційні конотації проблеми.....218
  - б) Етапи реформацийних заходів.....219
  - в) Конкретизація інструментальності.....221
  - г) Стратегічні та загально-предметні візії.....226

*Петрук Наталія*

- § 3.3. Освіта як фактор формування простору гуманітарної безпеки.....231
- а) Формулювання проблеми та контекст.....232
  - б) Безпека: філософія, історія, українознавство, культурологія.....234
  - в) Безпека: комунікація, відповідальність, інтелектуальна інтеграція.....246

*Островий Володимир*

- § 3.4. Історична правда та історична освіта: чинники національної безпеки України.....255
- а) Контекстні засновки проблеми.....256
  - б) Функціональні характеристики шляхів і засобів.....264

*Горохолінська Ірина*

- § 3.5. Безпековий потенціал богословської освіти.....277
- а) Релігійний світогляд та питання безпеки: актуальні точки дотику.....278
  - б) Західноєвропейський досвід богословської освіти: безпекові можливості.....281
  - в) Безпековий потенціал богословської освіти в Україні: палітра підходів.....286
  - г) Богословська освіта та богословська просвіта на шляху гуманітарної безпеки.....290

*Поліщук Олександр, Мураков Віталій*

- § 3.6. Самоідентифікація та освіта: до проблеми усвідомлення та впровадження гуманітарної безпеки.....291
- а) Світоглядні особливості та методологічні пріоритети.....292
  - б) Антропологічно-ціннісні аспекти осмислення.....297
  - в) Структурно-формальні шляхи реалізації.....303

*Мураков Віталій*

- § 3.7. Гуманітарна безпека: від проблем галузевого визначення до особливостей дидактичної визначеності.....309
- а) Самобутність кентавра або межі та своєрідність гуманітарної сфери.....310
  - б) Переоцінка самооцінки: гуманітарна безпека і метастази ідеологій.....316
  - в) Компетентності: поміж виживанням та дидактикою.....326